

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HOÁ HÀ NỘI
KHOA VĂN HOÁ DÂN TỘC THIỂU SỐ

KHOÁ LUẬN TỐT NGHIỆP

NHÀ Ở CỦA NGƯỜI TÀY XÃ MƯỜNG LAI, HUYỆN LỤC YÊN, TỈNH YÊN BÁI: TRUYỀN THÔNG VÀ BIẾN ĐỔI

<i>Giảng viên hướng dẫn</i>	: T.S VI VĂN AN
<i>Sinh viên thực hiện</i>	: HOÀNG THỊ HẰNG
<i>Lớp</i>	: VHDT

HÀ NỘI - 2015

LỜI CẢM ƠN

Sau một thời gian nghiên cứu về người Tày và tìm hiểu về nhà ở của người Tày xã Mường Lai, huyện Lục Yên, tỉnh Yên Bái, ngoài sự cố gắng và nỗ lực của bản thân, em đã nhận được rất nhiều sự giúp đỡ của các thầy cô giáo chuyên ngành cũng như cán bộ văn hóa địa phương, em đã hoàn thành khóa luận với đề tài “*Nhà ở của người Tày xã Mường Lai, huyện Lục Yên, tỉnh Yên Bái: Truyền thống và Biến đổi*”.

Qua đó, em xin trân trọng cảm ơn khoa Văn hóa dân tộc thiểu số, trường Đại học Văn hóa Hà Nội đã tạo điều kiện cho em thực hiện khóa luận này. Đặc biệt, em xin gửi lời cảm ơn sâu sắc nhất tới *Tiến sĩ Vi Văn An* người đã tận tình chỉ bảo và trực tiếp hướng dẫn cho em trong suốt thời gian thực hiện đề tài. Cảm ơn phòng Văn hóa thông tin Huyện Lục Yên đã cung cấp đã cung cấp tài liệu phục vụ cho đề tài. Đồng thời, em xin gửi lời cảm ơn tới cán bộ UBND và bà con nhân dân xã Mường Lai, huyện Lục Yên, tỉnh Yên Bái đã nhiệt tình cung cấp những thông tin và nhiều tài liệu quý báu trong quá trình khảo sát và thu thập tài liệu thực tế.

Mặc dù đặc rất cố gắng trong thời gian nghiên cứu, nhưng do trình độ hiểu biết và thời gian hoàn thành có hạn nên bài viết khó tránh khỏi những thiếu sót. Em rất mong nhận được sự đóng góp của các thầy, cô và các bạn để bài khóa luận của em được hoàn chỉnh hơn.

Em xin chân thành cảm ơn!

Hà Nội, Ngày 01 tháng 5 năm 2015

Sinh viên thực hiện

Hoàng Thị Hằng

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề	2
3. Mục tiêu nghiên cứu.....	3
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu.....	4
5. Nguồn tư liệu của đề tài	4
6. Phương pháp nghiên cứu.....	5
7. Đóng góp của đề tài.....	5
8. Bố cục của đề tài	5
Chương 1. KHÁI QUÁT VỀ NGƯỜI TÀY Ở XÃ MƯỜNG LAI, HUYỆN LỤC YÊN, TỈNH YÊN BÁI	6
1.1. Các điều kiện tự nhiên xã Mường Lai.....	6
1.1.1. Vị trí địa lý.....	6
1.1.2. Dân số, dân tộc	6
1.1.3. Địa hình	6
1.1.4. Đất đai, tài nguyên.....	6
1.1.5. Khí hậu	7
1.1.6. Thủy văn.....	7
1.2. Khái quát về người Tày ở xã Mường Lai.....	8
1.2.1. Nguồn gốc lịch sử, dân số và sự phân bố.....	8
1.2.2. Các hoạt động kinh tế	10
1.2.3. Các dạng thức văn hóa.....	12
Tiểu kết chương 1	20
Chương 2. NHỮNG ĐẶC ĐIỂM TRUYỀN THỐNG VỀ NHÀ Ở CỦA NGƯỜI TÀY XÃ MƯỜNG LAI, HUYỆN LỤC YÊN, TỈNH YÊN BÁI	22
2.1. Những vấn đề chung	22
2.1.1. Khái niệm.....	22

2.1.2. Hình thái cư trú.....	23
2.1.3. Các loại hình nhà cửa.....	23
2.1.4. Bố trí mặt bằng sinh hoạt.....	26
2.2. Phong tục tập quán liên quan đến nhà ở của người Tày	31
2.2.1. Chọn vật liệu làm nhà	32
2.2.2. Chọn đất, chọn hướng làm nhà.....	33
2.2.3. Lễ động thổ (dắt thổ công)	36
2.2.4. Phân công lao động	36
2.2.5. Dựng nhà.....	37
2.2.6. Lễ lên nhà mới	38
2.3. Các nghi lễ, kiêng kỵ liên quan đến nhà	39
2.4. Tập quán ứng xử trong nhà	44
2.5. Những giá trị của ngôi nhà truyền thống	46
2.5.1. Giá trị văn hóa - xã hội	47
2.5.2. Giá trị tâm linh.....	47
Tiểu kết chương 2.....	48
Chương 3. NHỮNG BIẾN ĐỔI VỀ NHÀ Ở CỦA NGƯỜI TÀY Ở XÃ MUỜNG LAI, HUYỆN LỤC YÊN, TỈNH YÊN BÁI.....	50
3.1. Những khía cạnh biến đổi	50
3.1.1. Biến đổi về loại hình	50
3.1.2. Biến đổi về vật liệu xây cất	51
3.1.3. Biến đổi về công cụ, thiết kế và khuôn viên nhà	51
3.1.4. Biến đổi bố trí không gian mặt bằng sinh hoạt.....	53
3.1.5. Quy mô, phạm vi và xu hướng biến đổi.....	54
3.2. Sự biến đổi những giá trị trong ngôi nhà truyền thống.....	57
3.2.1. Sự biến đổi giá trị văn hóa – xã hội.....	57
3.2.2. Sự biến đổi trong giá trị tâm linh	58
3.3. Nguyên nhân biến đổi	59

3.3.1. Sự phát triển kinh tế của các hộ gia đình	59
3.3.2. Sự thay đổi cơ cấu gia đình truyền thống	60
3.3.3. Các chính sách hỗ trợ phát triển kinh tế - xã hội của Đảng và Nhà nước	61
3.3.4. Sự năng động, quản lý đúng mức của chính quyền và ngành văn hóa địa phương.....	62
3.4. Đề xuất một số giải pháp bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa nhà ở truyền thống của người Tày ở xã Mường Lai.....	62
3.4.1. Quan điểm.....	62
3.4.2. Cách tiếp cận.....	64
3.4.3. Một số giải pháp bảo tồn.....	66
Tiểu kết chương 3	71
KẾT LUẬN	72
DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO	75
PHỤ LỤC	77

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Trong cộng đồng 53 dân tộc thiểu số ở Việt Nam, người Tày có dân số xếp vào hàng đông nhất, chỉ sau người Việt. Người Tày cư trú chủ yếu ở các tỉnh Đông Bắc và Việt Bắc, mỗi địa phương có những sắc thái khác nhau, tạo nên bức khảm văn hóa phong phú và đa dạng. Từ trước tới nay, Tày là một trong những dân tộc dành được sự quan tâm chú ý của nhiều nhà nghiên cứu, đặc biệt là giới khoa học xã hội và nhân văn nói chung, trong đó có các nhà dân tộc học, văn hoá học... Các kết quả nghiên cứu đã được công bố trong nhiều công trình nghiên cứu, các bài viết và nhiều ấn phẩm khác. Tuy nhiên, những công trình nghiên cứu về người Tày ở các địa phương cụ thể như vùng Lục Yên, tỉnh Yên Bái, thì sự quan tâm chú ý của các nhà nghiên cứu vẫn còn hạn chế, nhất là nghiên cứu về nhà ở truyền thống của họ.

Trong các dạng thức văn hoá Tày, văn hoá vật chất, mà cụ thể là nhà ở là một trong những đề tài nghiên cứu hấp dẫn. Nghiên cứu ngôi nhà của họ không chỉ cho ta có được cái nhìn về mặt vật chất của ngôi nhà, một trong những thành tố văn hoá năng động, dễ biến đổi do tác động của những thay đổi về điều kiện kinh tế - xã hội, môi trường..., mà còn giúp chúng ta hiểu được những phong tục, tập quán khác diễn ra bên trong, liên quan đến ngôi nhà, hay nói một cách khác là cho ta thấy được cả những yếu tố văn hoá phi vật thể mà ở đó chứa đựng một phần nhân sinh quan của cộng đồng.

Trong nhiều năm trở lại đây, dưới tác động của các điều kiện kinh tế thị trường, dẫn đến sự thay đổi nhiều mặt của đời sống xã hội, văn hóa, phong tục tập quán truyền thống, trong đó có nhà cửa truyền thống của người Tày. Vì vậy, việc nghiên cứu nhà cửa truyền thống và sự thay đổi của nó ở người Tày được đặt ra như một nhiệm vụ cấp thiết, vừa có ý nghĩa về mặt khoa học lẫn giá trị thực tiễn, nhất là vấn đề bảo tồn những giá trị văn hoá truyền thống.

Về mặt khoa học, thông qua nghiên cứu nhà cửa của người Tày ở huyện Lục Yên sẽ góp phần hiểu biết sâu sắc hơn về phương diện xã hội và văn hóa của người Tày nơi đây, thấy được sự tương đồng với người Tày ở các địa phương khác; thấy được sự giao lưu, tiếp thu và ảnh hưởng những yếu tố văn hóa mới trong sự biến đổi; đồng thời thấy được như những nét đặc trưng riêng của địa phương này.

Về mặt thực tiễn, nghiên cứu nhà cửa sẽ thấy được mặt tích cực và những yếu tố không còn phù hợp với điều kiện sinh hoạt trong đời sống văn hóa mới, góp phần làm cơ sở khoa học cho các cấp ủy Đảng, Chính quyền địa phương nơi đây trong việc hoạch định và triển khai có hiệu quả các chủ trương, chính sách dân tộc phù hợp, nếp sống văn hóa mới của Đảng và Nhà nước tại địa phương: Tìm ra các giải pháp thích hợp trong việc bảo lưu, giữ gìn và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc theo tinh thần Nghị quyết TW 5 (khoá VIII); kết luận hội nghị TW 10 (khoá IX) của BCH TW Đảng Cộng sản Việt Nam về việc “*Xây dựng nền văn hoá Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc*”.

Trên cơ sở lý do và nhận thức như vậy, chúng tôi đã mạnh dạn chọn đề tài *Nhà ở của người Tày xã Mường Lai, huyện Lục Yên, tỉnh Yên Bái: Truyền thống và Biến đổi* làm đề tài khóa luận tốt nghiệp của mình với mong muốn góp một phần nhỏ sức mình vào việc giới thiệu một nét văn hóa quê hương mình.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Từ trước đến nay, người Tày và văn hóa Tày luôn dành được sự quan tâm, chú ý của nhiều nhà nghiên cứu. Theo đó, rất nhiều công trình, bài viết, luận án, luận văn, khóa luận liên quan đến tất cả các lĩnh vực: lịch sử, kinh tế, xã hội, văn hóa; ngôn ngữ, chữ viết, tri thức dân gian cũng như các loại hình diễn xướng, dân ca, văn học nghệ thuật đã được công bố.

Lĩnh vực nhà ở của người Tày nói chung thường được đề cập trong một số công trình nghiên cứu của Viện Dân tộc học, do Nxb KHXH xuất bản, tiêu

biểu như: *Sơ lược giới thiệu các nhóm dân tộc Tày, Nùng, Thái ở Việt Nam* (1968); *Các dân tộc ít người ở Việt Nam* (các tỉnh phía Bắc), 1978; *Nhà cửa các dân tộc ở trung du Bắc Bộ Việt Nam* (1978); *Các dân tộc Tày Nùng ở Việt Nam* (1992); *Nhà sàn truyền thống của người Tày ở Đông Bắc Việt Nam* (2004); *Nhà ở cổ truyền các dân tộc Việt Nam* (Hội KHLSVN, ĐHKHT HN, 1994). Lĩnh vực nhà ở của người Tày cũng được đề cập đến trong các công trình khác như: *Các dân tộc thiểu số ở Tuyên Quang* (Ban Dân tộc tỉnh Tuyên Quang, 1973); *Các dân tộc ở Bắc Kạn* (Nxb Thế Giới, 2003); Một số bài viết về người Tày và nhà ở người Tày in trong *Các công trình nghiên cứu của Bảo tàng Dân tộc học Việt Nam (tập I, II, III và V)* do Nxb KHXH ấn hành từ năm 1999 đến 2005. Các bài viết đăng trên các tạp chí chuyên ngành về nhà cửa của người Tày có thể kể đến là: *Bước đầu nghiên cứu nhà cửa của người Tày*, Lã Văn Lô, NCLS số 58, 1964; *Làng bản của người Tày*, Hoàng Bé, Hoàng Minh Lợi, DTH số 4, 1988; *Nhà sàn truyền thống của người Tày ở Định Hóa* (Thái Nguyên), La Công Ý, KTVN số 6, 1992. Tuy nhiên, hiện nay có rất ít hoặc thậm chí chưa có công trình, bài viết hay một đề tài nghiên cứu nào về nhà ở truyền thống cũng như sự biến đổi về kiến trúc nhà ở của người Tày ở Yên Bái nói chung, xã Mường Lai, huyện Lục Yên nói riêng.

3. Mục tiêu nghiên cứu

Với những tư liệu thu thập được, đề tài nhằm cung cấp tư liệu về nhà ở của người Tày nói chung, người Tày xã Mường Lai, huyện Lục Yên, tỉnh Yên Bái nói riêng.

Trình bày một cách hệ thống những đặc điểm về nhà ở truyền thống của người Tày; sự biến đổi hiện nay; chỉ ra những nguyên nhân của sự biến đổi; đề xuất những giải pháp bảo tồn những giá trị nhà ở cổ truyền, góp phần giữ gìn bản sắc văn hóa tộc người.

Tạo cơ sở khoa học và cung cấp cứ liệu cho những nhà quản lý và hoạch định chính sách các cấp tham khảo trong quá trình thực hiện các chủ trương, chính

sách của Đảng và Nhà nước để phát triển kinh tế-xã hội, xây dựng nông thôn mới, nâng cao đời sống văn hóa ở vùng dân tộc thiểu số.

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu của khóa luận là nhà ở của người Tày ở địa phương đã nêu trên. Khóa luận sẽ trình bày những đặc điểm truyền thống và những biến đổi về nhà ở của người Tày nơi đây; chỉ ra nguyên nhân của sự biến đổi này, đồng thời đề xuất một số giải pháp bảo tồn và phát huy giá trị về nhà ở trong bối cảnh xây dựng nông thôn mới hiện nay.

Phạm vi nghiên cứu của đề tài tập trung vào nhà ở của người Tày cư trú tại địa bàn xã Mường Lai, huyện Lục Yên, tỉnh Yên Bái. Bên cạnh đó, để có tư liệu so sánh, chúng tôi có mở rộng khảo sát thêm nhà ở truyền thống của người Tày ở xã Vĩnh Lạc, một xã người Tày, kề cận với xã Mường Lai.

5. Nguồn tư liệu của đề tài

Khóa luận được hoàn thành trên cơ sở các nguồn tư liệu, tài liệu sau:

Tư liệu thu thập được tại thực địa qua các lần đi điền dã. Đây là nguồn tư liệu chính để hoàn thành khóa luận này. Theo đó, chúng tôi đã triển khai 2 lần đi điền dã tại địa phương (tháng 2 và tháng 3/2015). Trong các lần điền dã, chúng tôi cũng tranh thủ thu thập các tài liệu thứ cấp ở huyện, xã (các báo cáo, các số liệu dân số, dân tộc...).

Khóa luận cũng kế thừa các tài liệu của các nhà nghiên cứu đã công bố liên quan đến lĩnh vực nhà ở của người Tày nói chung. Tuy nhiên, như đã đề cập, tài liệu đã công bố về nhà ở của người Tày nói chung thường nằm rải rác trong các cuốn sách của Viện Dân tộc học, Viện Hàn lâm KHXHVN hay trong một số luận án, luận văn của học viên cao học, nghiên cứu sinh tại các trường địa học. Trong khi đó, những công trình, bài viết hay luận án đề cập đến nhà ở của người Tày ở Yên Bái nói chung, nhất là ở một xã như xã Mường Lai, huyện Lục Yên nói riêng thì hầu như chưa có. Vì thế, việc tham khảo tài liệu trong quá trình hoàn thành khóa luận cũng gặp nhiều trở ngại.

6. Phương pháp nghiên cứu

Đề tài sử dụng phương pháp nghiên cứu Dân tộc học làm chủ đạo. Cụ thể là sử dụng phương pháp điền dã tại thực địa, bao gồm: quan sát, phỏng vấn, ghi chép. Bên cạnh đó, khóa luận cũng sử dụng các phương pháp hỗ trợ như chụp ảnh, phương pháp thống kê, phân tích và tổng hợp trong quá trình giải quyết các vấn đề đặt ra của nội dung khóa luận.

Ngoài ra, phương pháp chuyên gia (hỏi người có kinh nghiệm) cũng được chúng tôi tận dụng tối đa trong quá trình thực hiện khóa luận này.

7. Đóng góp của đề tài

Cung cấp tư liệu có hệ thống về các đặc điểm truyền thống trong nhà ở của người Tày nơi đây; đồng thời trình bày thực trạng về sự biến đổi của nhà ở của họ hiện nay, vốn là địa phương nằm kề sát ngay TP. Yên Bái.

Những tư liệu được trình bày trong khóa luận sẽ giúp cho người đọc hiểu biết sâu sắc thêm những yếu tố tương đồng và những nét khác biệt trong kiến trúc nhà ở của người Tày.

Từ việc lý giải các nguyên nhân của sự biến đổi về nhà ở, bước đầu khóa luận đề xuất một số giải pháp giữ gìn và bảo tồn giá trị của nhà ở, góp phần bảo tồn và phát huy bản sắc văn hóa Tày ở địa phương, trong bối cảnh xây dựng nông thôn mới và hội nhập.

8. Bố cục của đề tài

Ngoài phần mở đầu, kết luận, tài liệu tham khảo và phụ lục, nội dung đề tài được kết cấu thành 3 chương:

Chương 1: Khái quát về người Tày ở xã Mường Lai, huyện Lục Yên, tỉnh Yên Bái.

Chương 2: Những đặc điểm truyền thống về nhà ở của người Tày xã Mường Lai, huyện Lục Yên, tỉnh Yên Bái.

Chương 3: Những biến đổi về nhà ở của người Tày xã Mường Lai, huyện Lục Yên, tỉnh Yên Bái.

DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Trần Bình (2005), *Tập quán mưu sinh của các dân tộc thiểu số vùng Đông Bắc Việt Nam*, nhà xuất bản Phương Đông, Tp.HCM.
2. TS. Ma Ngọc Dung (2007), *Văn hóa ẩm thực của người Tày ở Việt Nam*, NXB KHXH, Hà Nội.
3. Hoàng Quyết – Tuấn Dũng (1994), *Phong tục tập quán dân tộc Tày ở Việt Bắc*, NXB Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
4. Bế Văn Đăng (1992), (chủ nhiệm các dự án) *Các dân tộc Tày Nùng ở Việt Nam*, In tại xí nghiệp khảo sát – Bộ xây dựng.
5. Bùi Văn Tịnh (1975), (và các tác giả) *Các tộc người ở Tây Bắc ở Việt Nam*, ban dân tộc Tây Bắc.
6. Lịch sử Đảng bộ xã Mường Lai, ban chấp hành Đảng bộ xã Mường Lai.
7. Ngô Đức Thịnh (1994), *Trang phục truyền thống các dân tộc Việt Nam*, Nhà xuất bản Hà Nội.
8. Trần Hữu Sơn (2007), *Xây dựng đời sống văn hóa vùng cao*, NXB Văn hóa Dân tộc, HN.
9. Viện dân tộc học (1996), *Những biến đổi về kinh tế - văn hóa các tỉnh miền núi phía Bắc*, Nhà xuất bản KHXH, HN.
10. Nguyễn Khắc Tụng (1996), *Nhà ở cổ truyền của các dân tộc Việt Nam*, Nhà xuất bản Xây dựng.
11. *Văn hóa truyền thống Tày – Nùng* (1993), NXB Văn hóa dân tộc – Hà Nội.
12. Viện dân tộc học (1992), *Dân tộc Tày – Nùng ở Việt Nam* NXB Văn hóa Dân tộc, Hà Nội.
13. Bùi Định (1950), *Tìm hiểu đồng bào miền núi ở Việt Nam*, Hà Nội
14. *Sơ lược giới thiệu các nhóm dân tộc Tày, Nùng, Thái ở Việt Nam* (1968)
15. Lã Văn Lô (1964), *Bước đầu nghiên cứu nhà cửa của người Tày*, NCLS số 58.

16. Hoàng Bé, Hoàng Minh Lợi (1988), *Làng bản của người Tày*, DTH số 4.
17. La Công Ý (1992), *Nhà sàn truyền thống của người Tày ở Định Hóa* (Thái Nguyên), , KTVN số 6.
18. Hà Văn Tiễn, Hà Văn Phụng (1973), *Các dân tộc thiểu số ở Tuyên Quang* NXB Ban Dân tộc tỉnh Tuyên Quang.
19. *Các dân tộc ở Bắc Kạn* NXB Thế Giới, 2003.
20. *Các công trình nghiên cứu của Bảo tàng Dân tộc học Việt Nam*, tạp chí chuyên ngành về nhà cửa của người Tày (tập I, II, III và V) NXB KHXH ấn hành từ năm 1999 đến 2005.
21. Viện Dân tộc học Việt Nam (1978), *Các dân tộc ít người ở Việt Nam* NXB Khoa học xã hội, Hà Nội.
22. *Nhà cửa các dân tộc ở trung du Bắc Bộ Việt Nam* (1978);
23. *Nhà sàn truyền thống của người Tày ở Đông Bắc Việt Nam* (2004).
24. Nguyễn Khắc Tụng (1996), *Nhà ở cổ truyền các dân tộc Việt Nam*, NXB Xây dựng, Hà Nội.